

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КІКАЛІШВІЛІ МАРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 343.9.01

**ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук**

Дніпро – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Університеті митної служби та фінансів, Міністерство освіти та науки України.

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, професор,
Шаблистий Володимир Вікторович,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
Денисов Сергій Федорович,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 6;

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
Савінова Наталія Андріївна,
Національний університет «Одеська морська академія»,
директор Навчально-наукового інституту
морського права та менеджменту;

доктор юридичних наук, доцент,
Коваленко Андрій Васильович,
Головне управління Національної поліції в Київській області,
заступник начальника відділу дільничних офіцерів поліції
Управління превентивної діяльності.

Захист відбудеться 21 квітня 2021 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

Автореферат розіслано 19 березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ф. Примаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Об'єктивна оцінка кримінологічної ситуації, що склалась в нашій країні, підтверджує те, що сучасний стан корупційної злочинності й рівень боротьби з нею є одними з основних чинників, які дестабілюють соціально-економічну та політичну обстановку в Україні.

Заради ведення боротьби із корупційною злочинністю, перш за все потрібно її пізнати. Поступово учені починають досліджувати дане проблемне питання, аналізувати його характерні риси, зміст, стан, структуру та динаміку, а також тенденції, що пов'язані з корупційною злочинністю, та з плином часу нарешті реформувати і вдосконалювати антикорупційну сферу, із врахуванням позитивного досвіду прогресивних країн в боротьбі із корупцією.

Проблематику теоретико-прикладних засад формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в Україні досі не було комплексно, ґрунтовно опрацьовано в рамках вітчизняної юридичної науки, проте вона потребує неодмінного розгляду, особливо зважаючи на зміни, що сталися в системі антикорупційного законодавства та нових органів, що створилися заради боротьби із корупційними проявами.

Пізнання засад формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності стає можливим лише за умови вивчення змісту, властивостей, проявів, характеристик, сучасного стану й кримінологічного аналізу корупційної злочинності, стратегії й тактики протидії їй, а також забезпечення останніх.

Українські вчені приділяють достатньо багато уваги вивченню проблематики корупції в нашій державі, досліджують методи запобігання та протидії корупційній злочинності, аналізують антикорупційну політику, стратегічні аспекти протидії злочинності в кримінологічному розрізі. Так, серед фундаментальних праць можна виокремити такі авторські прізвища, як: Бандурка О. М., Баулін Ю. В., Бездольний М. Ю., Боднарук О. Г., Буromoенський М. В., Гвоздецький В. Д., Денисова Т. А., Денисов С. Ф., Голіна В. В., Джужа О. М., Жалінський А. Є., Забрoда Д. Г., Закалюк А. П., Зеленецький В. С., Кальман О. Г., Коваленко А. В., Колодяжний М. Г., Литвак О. М., Литвинов О. М., Михненко А. Н., Молдован Е. С., Мусієнко О. П., Савінова Н. А., Супрун Т. М., Хавронюк М. І., Шаблистий В. В., Шостко О. Ю., Ярмиш Н. М. та інші.

За час незалежності України було розглянуто ознаки корупційної злочинності в межах дисертаційних досліджень, що проводилися О. Ю. Бусол, О. О. Дудоровим, В. С. Лукомським, Є. В. Невмержицьким, А. М. Новаком, М. І. Мельником, О. В. Терещуком, В. М., Трепаком, О. В. Шевченко та ін.

Разом з тим, незважаючи на існуюче розмаїття досліджень вчених й не применшуючи їх здобутки, варто зазначити, що комплексного наукового

дослідження проблематики теоретико-прикладних засад формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності України не здійснювалося, що і зумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження та потребує ґрунтовного аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями р. 4 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015; р. 4 Національної стратегії у сфері прав людини; р. 7 Координаційного плану наукових досліджень з проблем кримінології на 2017 р., затвердженого на засіданні Координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України 24.03.2017 року; плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Університету митної служби та фінансів на 2020 рік.

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є теоретичне узагальнення та розв'язання комплексної науково-прикладної проблеми формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в Україні.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання ряду дослідницьких завдань, серед яких зокрема:

- здійснити кримінологічний аналіз корупційної злочинності в Україні;
- з'ясувати сутність та встановити наукові визначення феномену корупції та корупційної злочинності;
- охарактеризувати стан, структуру та динаміку корупційної злочинності в Україні за допомогою статистичних даних;
- описати та проаналізувати сучасні тенденції корупційної злочинності в Україні;
- розкрити соціально-психологічні та субкультурні особливості українського корупційного середовища;
- описати поняття, зміст, особливості, місце антикорупційної політики України та її складової – стратегії протидії корупційній злочинності;
- пояснити співвідношення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності як елементів антикорупційної політики;
- охарактеризувати світові моделі стратегій протидії корупційній злочинності;
- з'ясувати які існують параметри національної антикорупційної політики та стратегії протидії корупційній злочинності;
- розглянути поняття, природу та роль тактики протидії корупційній злочинності як елемента антикорупційної політики України;

- охарактеризувати спеціально-кримінологічну профілактику корупційних злочинів, а також методи індивідуальної профілактики корупційних злочинів;
- проаналізувати роль мас-медіа у профілактиці корупційних злочинів;
- дослідити шляхи забезпечення стратегії і тактики протидії корупційній злочинності;
- охарактеризувати програмування стратегії й тактики протидії корупційній злочинності;
- з'ясувати особливості, предмет, зміст й інші аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності;
- здійснити характеристику інформаційно-аналітичного забезпечення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності;
- запропонувати шляхи вдосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері визначення способів і засобів утримання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб від діяльності, що не ґрунтується на Конституції та законах України.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні засади формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності.

Методи дослідження. Методологічним базисом здійсненого дослідження визначається система загальнонаукових та спеціальних засобів, прийомів пізнання, застосування яких у їх складній сукупності дозволило реалізувати поставлену мету, що сприяло забезпеченню обґрунтованості, повноти, комплексності характеристики визначеного предмету дисертації і стало основою для надання науково достовірних і переконливих висновків та пропозицій. В основу методології дослідження покладені сукупність філософських, загальнонаукових, приватно-наукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання.

Дисертація включає і спеціальні методи, наприклад було використано документальний, порівняльно-правовий метод, тощо. Базовою методологічною основою проведення дослідження постає діалектичний метод, що допомагає обґрунтувати взаємозв'язок всіх соціальних процесів та суспільних явищ.

Завдяки формально-догматичному та логіко-семантичному методам здійснювалося дослідження сутності, особливості різних форм та стадій профілактичної діяльності, характерних для протидії корупційній злочинності (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 3.4), визначилися риси, за якими можна відмежувати одну профілактичну форму від іншої, а також було здійснено зовнішню

наукову обробку емпіричного матеріалу. Логіко-юридичний метод наукового пізнання став основою формулювання авторського розуміння таких правових категорій, як «корупційний злочин» (підрозділ 1.1), «параметри стратегії протидії корупційній злочинності» (підрозділ 2.3), «заходи протидії корупційній злочинності» (підрозділ 3.1), «індивідуальна профілактика» (підрозділ 3.4), «програмування» (підрозділ 4.1), «політика» та ідеологія» (підрозділ 4.2) тощо.

Метод статистичної обробки емпіричного матеріалу було застосовано при аналізуванні статистичних даних щодо стану, структури, динаміки корупційної злочинності, інформації звітів МВС України про стан протидії корупції за 2013-2019 рр. за формою № 1–КОР, статистичних даних глобального рейтингу «Індекс сприйняття корупції», котрі складено міжнародною організацією Transparency International, а також у розгляді результатів соціологічних досліджень ставлення громадян до стану корупції в Україні та довіри до антикорупційних органів (підрозділ 1.2., 1.3.).

Застосування системно-структурного методу наукового пізнання дозволило здійснити комплексний аналіз сучасних тенденцій корупційної злочинності в Україні (підрозділ 1.3), структурне вивчення позитивного закордонного досвіду у протидії корупційній злочинності (підрозділ 2.2), систематизацію заходів протидії корупційній злочинності, виокремивши найбільш потенційно успішні з них (підрозділ 3.1), а також виявити шляхи удосконалення антикорупційної стратегії й тактики (підрозділ 4.4).

Використання історико-правового методу сприяло дослідженню питання розвитку уявлень про політичну науку та ідеологічні аспекти, пов'язані з політикою (підрозділ 4.2.).

Діалектичний метод пізнання реальної дійсності та метод абстрагування застосовані у процесі пізнання сутності національної антикорупційної стратегії (підрозділи 2.1, 2.3), профілактики корупційних злочинів та різноманітних її форм (підрозділи 3.2, 3.4), а також особливостей інформаційної та аналітичної діяльності (підрозділ 4.3).

Застосування філософського, логіко-семантичного та формально-логічного методів сприяло поглибленню понятійного апарату, визначенню особливостей таких юридичних категорій, як «корупція», «корупційна злочинність», «субкультура», «антикорупційна політика», «стратегія», «протидія корупції», «запобігання корупції», «боротьба з корупцією», «тактика антикорупційної діяльності», зіставленню термінів «ЗМІ», «ЗМК» та «мас-медіа», (підрозділи 1.1, 1.4, 2.1, 3.1-3.3, 4.1). Використання порівняльно-правового методу дозволило здійснити порівняльний аналіз національного та зарубіжного законодавства в сфері протидії корупційній злочинності та оцінити можливості застосування зарубіжного досвіду у вітчизняних реаліях (підрозділ 2.2), а також порівняльний аналіз національних та зарубіжних особливостей

програмування стратегії й тактики протидії корупційній злочинності (підрозділ 4.1). та ін.

Нормативною базою дисертації є національне законодавство, що регулює питання протидії корупційній злочинності, зокрема норми Конституції України, Кримінального кодексу України, Закону України «Про запобігання корупції», інших законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів України, а також міжнародного законодавства, наприклад Статуту Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) Ради Європи від 05.05.1998 р., Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р., Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р., Рамкової конвенції ООН проти організованої злочинності від 21.07.1997 р., Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 р., тощо.

Емпіричною базою дисертації є статистичні дані щодо стану, структури, динаміки корупційної злочинності, інформація звітів МВС України про стан протидії корупції за 2013-2019 рр. за формою № 1–КОР, рішення Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією із перших у вітчизняній кримінологічній науці, в якій, із врахуванням постійних змін антикорупційного законодавства та передового досвіду країн ЄС, запропоновано систему сучасних знань стосовно теоретико-прикладних засад формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в Україні, зокрема:

вперше:

– на основі узагальнення праць вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та багаторічної практики правоохоронних органів України та інших країн розроблено цілісну концепцію стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в Україні;

– проаналізовано увесь плюралізм наукових думок щодо понятійного апарату протидії та запобігання корупції, здійснено огляд антикорупційних стратегій іноземних держав, на підставі чого розроблено перелік заходів із вдосконалення стратегічних та тактичних напрямків протидії корупційній злочинності в Україні.

– надано авторське визначення поняття «корупційний злочин», під яким авторка розуміє передбачене в положеннях Кримінального кодексу України діяння суспільно небезпечного характеру, яке містить ознаки корупції та вчинене посадовою особою органу державної влади або місцевого самоврядування із застосуванням власного службового становища заради власного збагачення, корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості чи аби задовольнити інтереси третіх осіб;

– надано авторське визначення поняття «заходи протидії корупційній злочинності», під якою слід розуміти комплекс дій та/або засобів, за допомогою

яких втілюється в життя складна та багатоаспектна діяльність, яка поєднує в собі елементи соціального управління з приватними й громадськими ініціативами та спрямовується на створення перешкод вчиненню корупційних діянь, здійснення опору їх поширенню, а також на відповідне реагування відносно тих діянь, які вже проявилися у фактично скоєних правопорушеннях;

- сформульовано низку конкретних пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення фінансової самоокупності вітчизняних медіа, що повинно сприятливо відобразитися на рівні їхньої автономії, котра необхідна для здійснення важливих профілактичних антикорупційних дій;

- виділено пропозиції із удосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності, основними з яких є наступні: побудова сучасної та прогресивної загальнодержавної Стратегії антикорупційного розвитку країни; подальший розвиток системи антикорупційних органів; внесення змін до Кримінального кодексу України, аби впорядкувати неузгодженість та прорахунки, які там містяться в статтях щодо притягнення до кримінальної відповідальності за корупційну злочинність – законодавчо закріпити поняття корупційного та пов'язаного із корупцією кримінального правопорушення; створити при Міністерстві юстиції України постійно діючий науково-дослідницький орган, який би вивчав явище корупції, його видозміни та розробляв би наукові методи запобігання корупції, виходячи із даних, отриманих шляхом наукових досліджень та державного моніторингу;

удосконалено:

- аналізування сучасної статистичної інформації про стан, структуру, динаміку та тенденції корупційної злочинності в Україні;

- дослідження світових моделей стратегій протидії корупційній злочинності;

- аргументацію критеріїв для систематизації заходів протидії корупційній злочинності;

- наукові підходи до розуміння співвідношення понять «ЗМІ», «ЗМК» та «мас-медіа»

- наукові положення щодо з'ясування сутності програмування та планування, а також понять «політика» та «ідеологія»;

- практичні підходи до удосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності, запропоновані дієві шляхи подолання корупційної кризи;

дістало подальшого розвитку:

- дослідження соціологічних опитувань громадян стосовно їх відношення до корупції в Україні, її стану та прагнення влади її подолати, довіри до антикорупційних органів та готовності різноманітно допомагати із організованою боротьбою з корупцією;

- визначення ролі та місця кримінологічного інституту програмування в стратегії протидії корупційній злочинності;
- положення важливості та пріоритетності профілактичних заходів впливу на корупцію порівняно із репресивними заходами;
- питання необхідності прийняття профільного закону «Про профілактику правопорушень»;
- необхідність розробки національної системи державного моніторингу корупції (НСДМК), яка дозволить кожній особі в державі мати актуальну, достовірну та об'єктивну інформацію щодо реального стану корупції, що дозволить підвищити ефективність всієї антикорупційної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Результатом практичного впровадження положень дисертації є те, що її висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані в:

науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення теоретико-прикладних засад формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності, шляхів і способів ефективного запобігання проявам корупції в Україні;

правотворчій діяльності – для розробки, вдосконалення та уточнення норм такого документу, як Антикорупційна стратегія, низки інших законодавчих та підзаконних актів, що регулюють питання в сфері антикорупційної діяльності;

сфері правозастосування та практичній діяльності – для вдосконалення та підвищення ефективності функціонування таких антикорупційних органів (Національного антикорупційного бюро України; Національного агентства з питань запобігання корупції; Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; Державного бюро розслідувань; Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів), судової системи України, зокрема Вищого антикорупційного суду;

навчальному процесі – положення й висновки дисертації можуть доповнити викладання таких навчальних дисциплін, як «Кримінологія», «Кримінальне право», тощо, а також під час підготовки лекцій, підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів з кримінологічної науки, антикорупційного процесу, в науково-дослідницькій роботі студентів.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднено на наступних всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях: Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті (м. Одеса, 12–13 квітня 2019 р.); Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні (м. Одеса, 13–14 травня 2016 р.); Права та обов'язки людини у сучасному світі (м. Одеса, 8–9 листопада

2019 р.); Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку (м. Запоріжжя, 22–23 березня 2019 р.); Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн (м. Запоріжжя, 22–23 вересня 2017 р.); Актуальні проблеми реформування системи законодавства України (м. Запоріжжя, 25–26 січня 2019 року); Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства (м. Харків, 15–16 лютого 2019 р.); Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід (м. Харків, 18–19 листопада 2016 р.); Сучасне правотворення: питання теорії та практики (м. Дніпро, 2–3 червня 2017 р.); Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього (м. Дніпро, 11–12 січня 2019 р.); Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії (м. Харків, 6–7 грудня 2019 р.); Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин (м. Харків, 5–6 жовтня 2018 р.); Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права (м. Львів, 15–16 червня 2018 р.); Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи (м. Львів, 20–21 вересня 2019 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено в 1 одноособовій монографії, 20 наукових статтях, із них 16 опубліковано у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, 4 статті – у зарубіжних наукових періодичних виданнях за профілем дисертації, а також у 14 тезах доповідей на науково-практичних конференціях різного рівня.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що вміщують п'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та трьох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 474 сторінки, з яких 389 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складається із 515 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертантки, в яких відображено основні положення роботи.

Розділ 1 «Кримінологічний аналіз корупційної злочинності» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Феномен корупційної злочинності»* встановлено, що проблема корупції постає одним із найгостріших проблем сучасного

суспільства. Разом з тим, даному явищу притаманна давня історія, однак, як засвідчує досвід, жодна держава все ще не змогла її побороти. Корупція представляє собою реальну загрозу національній безпеці країни та виступає тим чинником, який підриває імідж держави в очах світового співтовариства.

Корупційні прояви пройняли всі ланки суспільних відносин в Україні. Наша держава перебуває на найнижчих щаблях рейтингів щодо рівня корупції в світі. Протягом тривалого часу, за даними міжнародної організації Transparency International, Україна знаходиться в числі країн з високим рівнем корупції.

Проблеми корупційної злочинності й боротьби з нею відіграють істотну роль в межах сфери протидії злочинності загалом. Корупційна злочинність є однією з головних проблем для будь-якої держави, яка прагне побудувати демократію та в повній мірі дати змогу населенню реалізовувати свої конституційні права.

Корупційна злочинність найбільш очевидно проявляється у корупційних злочинах. Під корупційним злочином розуміється передбачене в положеннях КК України діяння небезпечного характеру, що містять ознаки корупції та вчиняються посадовою особою органу державної влади або місцевого самоврядування із застосуванням власного службового становища заради власного збагачення, корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості чи аби задовольнити інтереси третіх осіб.

Корупційні кримінальні правопорушення несуть в собі істотну загрозу суспільному буттю, адже підривають довіру до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших владних організацій, а крім того завдають шкоду фізичним та юридичним особам чи створюють загрозу заподіяння шкоди. Проте необхідно звернути увагу на те, що корупційну злочинність не мають ототожнювати із загальною кількістю вчинених корупційних злочинів, адже їй додатково притаманні ознаки, котрими надаються специфічні властивості соціального явища негативної природи.

Кримінологічно важливою постає класифікація факторів корупційної злочинності в залежності від їх природи на фактори об'єктивного й суб'єктивного характеру; зовнішньої й внутрішньої природи; політичного, економічного, організаційно-управлінського, соціально-психологічного, правового й ідеологічного типу. Зважаючи на це, заходи протидії корупційній злочинності мають бути спрямовані на подолання її причин та умов із врахуванням особливості їх формування й дії, а також рівня взаємного зв'язку із рештою факторів злочинності.

У підрозділі 1.2 «*Стан, структура й динаміка корупційної злочинності в Україні*» встановлено, що відомостями офіційних статистичних даних не можна відобразити справжній рівень корупційної злочинності, оскільки: в корумпованій державі правоохоронні органи також вражаються корупцією, як й інші сфери державної діяльності; офіційній статистиці характерні недоліки

форм статистичної звітності; статистикою не відображається інформація про велику кількість корупційних правопорушень, тощо.

Статистичними даними стосовно результатів по боротьбі із корупцією характеризується тільки одна сторона проблеми – правоохоронна активність та дієвість таких органів, однак ніяк не корупційний рівень і самостійно не може бути забезпечено утворення повної картини стосовно стану, структури, динаміки і тенденцій корупції в Україні.

Прогрес у подоланні корупції в Україні останніми роками було забезпечено головним чином реформами, що започаткувалися ще у 2014 році. Проте одним із найбільших стримуючих факторів антикорупційної програми все ще є брак політичної волі.

Вивчення сучасного стану корупційної злочинності показує, що на протязі 2017–2019 рр. вона має досить нестійку позицію. Так, у 2018 році був значний стрибок зареєстрованих корупційних злочинів, майже на 700 випадків злочинів у порівнянні з 2019 роком та 900 у порівнянні з 2017 роком.

Аналіз поточних кількісних і якісних показників корупційної злочинності та порівняння з відповідними даними за попередні роки загалом свідчать про наявність низки негативних тенденцій у поширенні корупційних злочинів в Україні, зокрема активно розвивається та збільшується кількість вчинених злочинів, передбачених ст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем) та ст. 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) КК України.

У підрозділі 1.3 «Сучасні тенденції корупційної злочинності в Україні» констатовано, що значні прогалини в регулюванні економічних відносин, недієвість контролювання за сферою державних закупівель, лобіювання інтересів відповідних виробників, низька дієвість вжитих в державі антикорупційних заходів та брак комплексної нормативно-правової бази по протидії корупційній злочинності ведуть до неефективності антикриміногенних заходів в зазначеній сфері.

Все вищезазначене стоїть на шляху у чіткого та однозначного визначення кола корупційних правопорушень, зокрема і найнебезпечнішого їх виду – корупційних злочинів, а отже, заважає і виявленню справжньої ситуації із рівнем, структурою, тенденціями, географією корупційних правопорушень. Вирішення наведених вище проблем вимагає від законодавчої й виконавчої гілок влади неординарних заходів із розповсюдження і контролювання законності й наведення порядку в економічній сфері, а також, перш за все, посилення функцій по контролюванню, фінансових та владних функцій. Вироблення державної антикорупційної політики вимагає постійного комплексного науково-практичного аналізування усіх сфер діяльності та

реалізації вжиття всіма державними органами й громадянським суспільством скоординованих заходів.

Без реальної політичної волі неможливе реформування будь-якої сфери, тим більше антикорупційної. Кумівство в державних організаціях, бюрократизація процесів, мізерна заробітна плата, нечіткі закони, котрі допомагають уникати кримінальну відповідальність, халатна поведінка представників правоохоронних органів та суддів веде до загального розчарування суспільства та їх небажання мобілізуватися для реалізації активної антикорупційної діяльності.

Правдива оцінка владної корумпованості, масштабів розповсюдження корупції, природи корупційних проявів допомагає здійснити правильну оцінку ситуації зі станом корупції, її структурою, спрогнозувати її можливий розвиток та наслідки, сформувати дієві стратегію та тактику антикорупційної діяльності, а також визначити адекватні засоби запобігання корупції в Україні.

У підрозділі 1.4 «Соціально-психологічні та субкультурні особливості корупційного середовища» аргументовано твердження про те, що корупція – це складне системне явище, яке здійснює вплив на всі прошарки суспільства та змінює психологічні властивості учасників суспільного процесу.

Корупційним середовищем є певний комплекс обставин й умов, за яких особа вдається до вчинення корупційних злочинів. Корупційне середовище відрізняється рядом соціально-психологічних та субкультурних особливостей, які безпосередньо впливають на формування та існування зазначеного середовища. Головними відмінними рисами існування корупційного середовища постають: його існування всередині більш ширшої організації, подвійний спосіб ведення роботи – офіційний із загальноприйнятими принципами та не офіційний – підпільний, формування кланового типу відносин, де в голові кута ставиться «кругова порука» та підтримка один одного кожним із членів клану заради отримання наживи та подальшого існування середовища в тому вигляді, в якому воно існує.

Задля радикальної трансформації українського населення й системи державного управління, необхідно займатися подоланням не тільки традиційності українського суспільства, його терпимості до хабарництва та перевагу нестримного споживання матеріальних цінностей. Варто не забувати про незаконну поведінку в межах всіх ланок суспільства, побороти правовий нігілізм суспільства, більш активно утворювати механізми зовнішніх обмежень стосовно неетичності суспільно-значимої поведінки, подолати умови соціального характеру, котрими здійснюється сприяння корупції, істотно поліпшити умови праці та життя рядових робітників державної служби, покращити інститути правового та політичного типу, котрими забезпечуються внутрішні й зовнішні системи корупційного стримування й попередження корупції.

Розділ 2 «Стратегія протидії корупційній злочинності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Місце стратегії у протидії корупційної злочинності»* зазначається про те, що проблеми корупційної злочинності й боротьби з нею відіграють істотну роль в межах сфери протидії злочинності загалом. Корупційні кримінальні правопорушення несуть в собі істотну загрозу суспільному буттю, адже підривають віру в державні, місцево-самоврядні органи й інші владні організації, а крім того завдають шкоду фізичним й юридичним особам чи створюють загрозу заподіяння шкоди.

Антикорупційною політикою постає головний вектор політики протидії корупційній злочинності, що перетворюється в стратегію й тактику реалізації політики протидії корупції. Антикорупційною стратегією є той компас, що дозволяє віднайти єдино вірний шлях до науково обґрунтованих, раціональних рішень в межах сфери протидії корупційній злочинності, а тактика протидії корупційній злочинності допомагає реалізувати такі рішення та саму стратегію. Здійснюючи співвідношення двох елементів антикорупційної політики – стратегії та тактики, можна сказати, що стратегія і тактика дають відповіді на два одвічні питання: що робити і як робити. На перше питання дає відповідь стратегія, на друге – тактика.

Формування стратегії в межах сфери протидії корупційній злочинності має вагомим значення задля втілення в життя як антикорупційної, так і державної політики протидії злочинності в цілому, оскільки в ній знаходить вираження політична воля суспільства, у формі політико-правових ідей втілюються основні засади організації та провадження відповідної діяльності, визначаються пріоритети її гуманітарної, економічної та правозастосовної основи, створюються передумови для формування адекватних механізмів реалізації правоохоронного потенціалу та запровадження новітніх підходів із метою оптимізації та підвищення ефективності функціонування системи як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Стратегія займає одне з провідних місць у загальній протидії корупційній злочинності. Стратегія протидії корупції постає важливим елементом всієї антикорупційної політики держави. За відсутності стратегії, яка визначає довгострокові цілі та пріоритети, а також затверджує заходи протидії корупції, неможливо казати про дієву антикорупційну політику, адже такої політики по суті немає. Важливо усвідомлювати той факт, що дієва антикорупційна політика України та ефективна протидія й запобігання корупції можливі лише за умови чіткого розуміння теоретичних положень усіх питань, пов'язаних із корупцією. Тільки в такому разі можна казати про успішну антикорупційну стратегію нашої держави.

У підрозділі 2.2 *«Світові моделі стратегій протидії корупційній злочинності»* встановлено, що ефективна модель стратегії протидії корупційній

злочинності повинна поєднувати в собі, як «воєнні» (репресивні) дії щодо викорінення корупції, так і направлені на системне усунення причин корупції дії. Такий підхід якісно зарекомендував себе в різних світових моделях антикорупційних стратегій, а Україна, яка в найближчий період повинна прийняти власну, нову антикорупційну стратегію, може врахувати відмічене та внести відповідні новели до своєї стратегії.

Більшість західноєвропейських держав мають низький рівень корупції, навіть, якщо сама антикорупційна стратегія цих держав не є ідеальною. Подібне пояснюється через високий рівень правової культури та загальну заможність населення цих держав. Втім, що цікаво, навіть маючи низький рівень корупції, західноєвропейські країни все одно весь час модернізують власну антикорупційну політику, аби не дати змоги корупції адаптуватися та поширитися. Головні елементи західноєвропейських моделей стратегії протидії корупційній злочинності, які б Україна могла запозичити у вітчизняну Антикорупційну стратегію є наступними: детальний кодекс честі чиновників; тотальний контроль за діяльністю державних службовці із заборонаю ним бути будь-яким чином зв'язаними із політикою; детальна регламентація інституту подарунків; контроль за діяльністю юридичних осіб на предмет їх корумпованих зв'язків із державними органами (створення відповідного реєстру); запровадження великих штрафів за корупційній правопорушення; активне залучення громадськості до профілактичних та запобіжних антикорупційних дій; постійне та системне підвищення правового виховання всього населення, особливо молоді. Подібні дії повинні сприяти зменшенню рівня корупції в Україні та стабілізації вітчизняної економіки.

Цілком природно, що використання зарубіжного досвіду може істотно допомогти нашій державі у подоланні негативного явища корупції, але подібне використання зарубіжного досвіду повинно відбуватися із розумом та з урахуванням специфічних особливостей українського буття.

У підрозділі 2.3 «Параметри національної стратегії протидії корупційній злочинності» доведено, що при формуванні нової стратегії протидії корупції потрібно звертати увагу на погляд експертного середовища, громадян, міжнародних експертів, а також на засади термінологічної визначеності, абсолютного забезпечення додержання людських прав та верховенства права, враховувати попередні досягнення й недоліки. Під час формування стратегії протидії корупції варто продумати гарантії належного виконання такої стратегії, не забути про заходи відповідальності за порушення стратегії, а також сформуванню механізм належного контролювання в даній галузі.

До задачі створення дієвої антикорупційної політики та стратегії слід віднести наступні напрями:

- дослідження характерних рис створення правових й інституціональних засад публічного управління в Україні;

- систематизацію міжнародного досвіду з формалізації принципів управління й детермінація правового забезпечення створення антикорупційної політики владних органів;
- затвердження напрямів раціоналізації організаційно-правових засад національної антикорупційної політики й стратегії;
- імплементацію субсидіарності та пропорційності в межах управлінської практики;
- запровадження критеріїв класифікації інструментів національної антикорупційної політики в межах створення в Україні інтегрованої системи публічної влади.

Запобігання корупції в Україні, окрім політичної волі потребує відповідного законодавчого забезпечення, створення ефективної системи антикорупційних органів в державі, забезпечення належного формування й виконання антикорупційної політики, превентивних заходів по запобіганню корупції, а також її подоланню. Особливу увагу варто звернути на подальше науково-теоретичне обґрунтування методів формування й виконання ефективної антикорупційної стратегії України, засновуючись на врахуванні національних ознак та найліпшого міжнародного досвіду, а також на розробку рекомендацій і пропозицій по вдосконаленню аспектів теоретико-організаційної природи стосовно організації системної протидії корупції в Україні.

Розділ 3 «Тактика протидії корупційній злочинності» складається з чотирьох підрозділів.

1. У підрозділі 3.1 *«Поняття та система заходів протидії корупційній злочинності»* зазначено, що корупційна проблематика гостро відчувається в українському суспільстві вже протягом багатьох років через хаотичний та вибірковий характер вчинюваних антикорупційних заходів. Корупція швидко пристосовується до змін в державі та суспільстві, внаслідок чого її негативний вплив стає все відчутнішим. Й без того складні питання викорінення корупції ускладнюються відсутністю єдності наукових поглядів на соціальну діяльність, спрямовану проти корупційних проявів. Доводиться зустрічати такі терміни, як «протидія корупції», «війна з корупцією», «запобігання корупції», «профілактика корупції», «корупційний наступ», «державний вплив на корупцію», «корупційний контроль», «боротьба з корупцією». При цьому найбільш доцільним терміном, до складу якого входять всі інші дефініції, враховуючи його всеосяжність, слід визнати «протидію корупції».

Заходи протидії корупційній злочинності повинні спрямовуватися на зменшення корупційної криміналізації суспільства, дотримання принципів верховенства права та законності, сприяння розвитку демократії в державі, а також на корегування громадської правосвідомості. Разом з тим важливо, аби

заходи протидії корупційній злочинності усували не тільки наслідки корупційних діянь, а безпосередньо впливали на причини виникнення корупції. Допомогти у подібному впливі на причини корупції покликана профілактика, за відсутності якої всі інші заходи протидії корупції приречені на фіаско. Пріоритетність антикорупційної профілактики обов'язково повинна бути закріплена в державній антикорупційній політиці та відповідних антикорупційних стратегічних документах загальнодержавного значення.

У підрозділі 3.2 «*Спеціально-кримінологічна профілактика корупційних злочинів*» доведено, що в структурі протидії корупційній злочинності важливе місце займає напрямок запобігання, центральним в якому виступає профілактична діяльність. При цьому, завдяки цілеспрямованості на зміцнення безпеки охоронюваних правом цінностей та цілісність своєї системи профілактика відрізняється відносною самостійністю. Профілактика корупційних злочинів являє собою стратегічний вектор антикорупційної політики будь-якої сучасної держави світу. За критерієм цільової спрямованості розрізняють такі форми профілактичної діяльності, як: загально-соціальна, спеціально-кримінологічна та індивідуальна.

Спеціально-кримінологічна профілактика корупційних діянь виражається у діяльності органів кримінальної юстиції із недопущення злочинної поведінки в суспільстві та вчиненні дій, направлених на захист кожного члена суспільства від конкретних злочинних проявів. Дана форма профілактичної діяльності покликана чинити нищівний вплив на явища та процеси, які сприяють активізації криміногенного потенціалу суспільства, а також забезпечувати оперативне реагування на формування та просування антисоціальної поведінки суб'єктів. Для здійснення спеціально-кримінологічної профілактики застосовуються спеціальні знання та кримінологічні методи, які втілюються в життя у відповідних заходах планування, прогнозування та програмування.

Спеціально-кримінологічна профілактика корупційних злочинів може вчинюватися шляхом реалізації різноманітних заходів, які, як кожен по окремоті, так й у сукупності відрізняються високою долею практичної значущості. Одним з головних завдань заходів спеціально-кримінологічної профілактики корупційних злочинів виступає цілеспрямований вплив на детермінанти корупційних правопорушень, виявлення корупційних ризиків, а також виключення можливості переростання незначного корупційного діяння в більш небезпечний для суспільства акт.

У підрозділі 3.3 «*Роль мас-медіа у профілактиці корупційних злочинів*» досліджено та проаналізовано роль мас-медіа в профілактиці корупційних злочинів та виявлено, що вони мають вагомий антикорупційний потенціал. Констатовано, що при правильній та обережній дії на людську свідомість медійні структури здатні формувати в населення вірний світогляд, сутність якого полягає в різкій нетерпимості до будь-яких корупційних проявів. При

цьому важливо домогтися незалежності від політиків й олігархів, аби медіа могли проводити об'єктивні журналістські розслідування та самостійно формувати редакційну політику.

Доведено, що в Україні останнім часом все більше набуває актуальності питання корумпованості самих медіа, які раз по раз фігурують у виданні, так званої, «джинси». З огляду на це виникає небезпідставне занепокоєння стосовно того, що корумпований суб'єкт антикорупційної діяльності не в змозі виконувати свої функції гідно та ефективно. Частково це правда, адже вітчизняні ЗМІ не мають належного рівня автономії від політичної верхівки та різноманітних приватних холдингів. Аби реформувати медійну сферу недостатньо прийняти окремий закон, проект якого наразі активно розглядається у Верховній Раді України, або посилити відповідальність за наклеп. Щоб дійсно зробити функціонування ЗМІ прозорим, автором запропоновано перелік дій, націлених на забезпечення самоокупності медійних структур. Основними з них є: здійснення роздержавлення медіа; підвищення рівня заможності українців, що дозволить їм оплачувати платний медійний контент; проведення роботи з різноманітними міжнародними та вітчизняними фондами на предмет готовності надання українським медіа грантів, задля можливості їх автономного існування.

Не потребує зайвих доказів думка, що всі сили медіа повинні бути направлені на здійснення антикорупційної політики держави, а не на боротьбу за власну незалежність від впливових осіб. Втілюючи в життя принципи демократичного суспільства та справедливої преси, Україна вправі очікувати ефективної профілактичної діяльності мас-медіа проти корупційної злочинності, що неминуче призведе до підвищення правосвідомості населення та зменшення кількості скоєних корупційних правопорушень.

У підрозділі 3.4 *«Методи індивідуальної профілактики корупційних злочинів»* Спеціально-кримінологічна профілактика доповнюється та посилюється заходами індивідуальної профілактики, що в сукупності створює певний превентивно-просвітницький комплекс. За великим рахунком індивідуальна профілактика являє собою деталізацію загально-соціальних та спеціально-кримінологічних заходів щодо окремих осіб. Вона забезпечує цілеспрямований вплив на усунення причин, що сприяють формуванню антисоціальної поведінки, а також передбачає зміну чи корекцію такої поведінки.

Основне призначення індивідуальної профілактики корупційних злочинів – усунути ймовірність вчинення корупційного діяння. Примітно, що досягнення індивідуальною профілактикою свого призначення прямо пов'язано з використанням спеціальних знань та досліджень, які не вичерпуються вивченням виключно складної соціальної категорії особи злочинця, а стосуються безпосереднього осягнення інформації щодо людини загалом.

Серед всіх інших форм профілактичної діяльності індивідуальна профілактика є однією з найбільш складних, адже завжди пов'язана із конкретною людиною та зі всіма їй властивими особливостями. Але, завдяки цьому, вона й вкрай ефективна. В рамках підрозділу 3.4. було детально обґрунтовано, що реальний результат індивідуально-профілактичних дій залежить від планомірного та системного використання усіх можливих засобів та методів відповідного впливу. Крім цього, аргументовано, що серед всіх можливих індивідуально-профілактичних методів необхідно надавати перевагу методам переконання, рекомендації та надання допомоги, котрі потенційно більш дієві, аніж метод примусу.

Розділ 4 «Забезпечення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Програмування стратегії й тактики протидії корупційній злочинності»* вказується на те, що протидія корупції залежить від загальнонаціональної стратегії держави по викоріненню цього явища, яка пізніше конкретизується в безпосередній тактиці антикорупційної діяльності. Починаючи з років незалежності, Україна, в цілому, видала вже багато нормативно-правових актів, направлених на протидію корупції, проте, суттєвих доробків у вигляді зменшення проявів корупційної злочинності наразі не спостерігається. Стратегічні зміни широкого розмаху були прийняті та впроваджені у вітчизняну правову доктрину в 2014 році, коли антикорупційне законодавство зазнало чи не найбільш якісного реформування.

В сьогоденних українських реаліях ефективна протидія будь-якому виду злочинності ґрунтується на оперативній та якісній розробці відповідної антизлочинної стратегії та заходах тактичного характеру, які пізніше деталізуються у комплексних програмах та можуть бути скоординовані та скоординовані за необхідністю. При цьому головна функція програмування – дати зрозуміти, як саме необхідно протидіяти певному виду злочинності в сучасних геополітичних умовах з урахуванням всіх можливих внутрішніх та зовнішніх загроз. Антикорупційна програма покликана виявити корупційні ризики та поступово їх знизити чи взагалі прибрати, а також впровадити механізм прозорості в роботі державних органів та органів місцевого самоврядування.

Структура кримінологічного програмування завжди включає в себе принципи, етапи, систему програми та показники. Елемент показників є вкрай важливим, адже він наочно демонструє ефективність тієї чи іншої програми щодо протидії злочинності та висвітлює слабкі місця, що потребують точкового чи системного корегування.

Програмування антикорупційної стратегії й тактики в сьогоденній Україні має ряд проблем, головна з яких вже дворічна відсутність сучасної Антикорупційної стратегії та відповідної Державної програми на її виконання.

Окрім цього, також існує ряд інших проблем, зокрема: приділення недостатньої уваги думці громадськості, не дивлячись на те, що саме остання найбільше зазнає шкоди від корупції; низький рівень фінансування кожної програми; відсутність належних індикаторів якості проведених дій, які б дали чітке уявлення щодо успішності втілення програмних задач в реальне життя; неналежний рівень професіоналізму та дисципліни виконавців програми; відсутність належного моніторингу отриманих результатів тощо. Усунення перелічених недоліків можливе за умови напрацювання постійно діючої моделі програмно-цільового забезпечення державної антикорупційної політики та через удосконалення антикорупційних програм на національному й регіональному рівнях. Також завжди необхідно зберігати логіку розробки та затвердження окремих антикорупційних документів, яка виражається в дотриманні схеми: стратегія – програма.

У підрозділі 4.2 *«Політика й ідеологія протидії корупційній злочинності»* ведеться мова про те, що високий рівень корупційної ураженості в Україні зумовлює необхідність у системному видозмінненні антикорупційної політики відповідно до світових тенденцій, але з урахуванням національних особливостей. В роботі констатовано, що нашій державі слід розробити загальну Концепцію впливу на корупцію, для розробки якої варто залучити науковців та фахівців різних галузей. Глобальна задача такої концепції повинна зосереджуватися на нейтралізації криміногенних факторів, які стимулюють осіб вдаватися до вчинення корупційних злочинів.

Обґрунтовано, що у відміченій концепції провідне місце повинно відводитися ідеологічному напрямку запобігання корупції. Формування різко негативного ставлення громадян до будь-яких корупційних проявів – пріоритетне завдання України на найближче майбутнє. Виконання цього завдання повинно відбуватися через системний вплив на свідомість суспільства. Грамотне використання державного інструментарію допоможе сформувати в людей належний світогляд. Загальнодержавне антикорупційне виховання повинно стати відправною точкою в формуванні стійкої антикорупційної громадянської позиції в кожного українця. Разом з тим, варто пам'ятати, що подолати корупцію можливо лише через системний вплив на неї. Тому, зосереджуючись на ідеологічній складовій державної антикорупційної політики, не слід забувати й про інші антикорупційні заходи.

У підрозділі 4.3 *«Інформаційно-аналітичне забезпечення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності»* відмічається, що інформація та новітні технології для сучасної боротьби із злочинністю набувають все більшого значення. Інформаційно-аналітична діяльність вбачається важливим складником антикорупційної політики. Світовий та вітчизняний досвід переконує в тому, що наявність достовірної інформації щодо рівня корупції, присутності корупційних ризиків та їх впливу на суспільне життя виступає

важливим чинником в загальній системі протидії та запобігання корупційній злочинності. Антикорупційна сфера не є виключенням в підтвердженні загальновідомого висловлювання: «Хто володіє інформацією – той володіє світом».

Слід додати, що будь-яка оперативна інформація повинна бути проаналізована, адже без цього практична значущість інформації, як простого накопичення відомостей, істотно зменшується. В підрозділі 4.3. було доведено, що інформацією не завжди необхідно безпосередньо володіти, аби ефективно використовувати її антикорупційний потенціал. Наявність безперешкодного доступу до деяких даних, які легко можна отримати в будь-який час, вже слугує відмінним механізмом запобігання корупції.

Сучасний стан інформаційно-аналітичного забезпечення у сфері протидії корупції не завжди відповідає існуючим викликам, що постали перед українським суспільством. Життєво необхідно гнучко реагувати на зміни в оперативній обстановці та переглядати системи інформаційно-аналітичного забезпечення державної безпеки в сфері корупційної злочинності. В сучасному високотехнологічному світі суб'єкти запобігання корупції повинні по максимуму використовувати здобутки науки й техніки, заради системного та нищівного впливу на корупцію. Використання сучасних інформаційних технологій та баз і банків даних дозволяють значно підвищити якісну складову антикорупційної діяльності, а саме: підвищити «інтелектуальність» управління, оптимізувати планування, удосконалити процеси ухвалення рішень та врешті-решт розширити інформаційну компетентність фахівців усіх рівнів.

Зроблено пропозицію щодо формування та запровадження в державну антикорупційну діяльність національної системи державного моніторингу корупції, яка покликана забезпечити масштабне вивчення корупційних процесів з їх подальшим усвідомленням й напрацюванням дійсно ефективних антикорупційних механізмів.

У підрозділі 4.4 «Удосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності» аналізуються основні проблеми удосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності та висувуються пропозиції щодо усунення відмічених проблем. Так, на авторський погляд, здійснення якісного ривка в антикорупційній боротьбі повинно базуватися на таких найближчих змінах в державній антикорупційній політиці, як: внесення необхідних змін до Кримінального кодексу України, аби впорядкувати неузгодженість та прорахунки, які там містяться в статтях щодо притягнення до кримінальної відповідальності за корупційну злочинність; створення незалежної судової системи із остаточним закріпленням в українському правосудді панівного принципу щодо невідворотності покарання; створення певних науково-дослідницьких комітетів при різних структурах та відомствах, які повинні вивчати явище корупції та розробляти наукові методики

запобігання йому, виходячи з тих даних, що отримуються завдяки науковим дослідженням та державному моніторингу; будівництва сучасної та прогресивної загальнодержавної Стратегії антикорупційного розвитку країни; подальший розвиток системи спеціальних антикорупційних органів з більш якісною їх взаємодією (при цьому необхідно розуміти, що наявність антикорупційних органів, сама по собі, не є панацеєю від корупційної злочинності); поглиблення досліджень закордонних успішних антикорупційних моделей; підвищення правової культури громадян.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі узагальнення концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та багаторічної практики правоохоронних органів України та інших країн розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему формування цілісної концепції стратегії й тактики протидії корупції злочинності в Україні. Найголовніші з них такі:

Питання корупції постає одним із найгостріших проблем сучасного суспільства. Разом з тим, даному явищу притаманна давня історія, однак, як засвідчує досвід, жодна держава все ще не змогла її побороти. Зовсім не новина, що корупція представляє собою реальну загрозу національній безпеці країни та виступає тим чинником, який підриває імідж держави в очах світового співтовариства.

Корупційні прояви пройняли всі ланки суспільних відносин в Україні. За даними авторитетних статистичних порталів, наша держава перебуває на найнижчих щаблях рейтингів щодо рівня корупції в світі. Протягом тривалого часу Україна, за даними міжнародної організації Transparency International, знаходиться в числі країн з високим рівнем корупції.

Як вітчизняний, так і міжнародний досвід в питаннях корупційної протидії свідчить, що її повноцінна ліквідація як соціального зла є практично неможливим завданням. Корупцію та владу можна визнати одночасно вічними супутниками та антагоністами, адже владою породжується корупція, без влади явище корупції є неможливим взагалі, а корупція як соціальна аномалія повсякчас руйнує державні структури, що в свою чергу разом із державною владою постійно прагнуть її знищити. Ні корупція, ні державна влада не можуть здобути повноцінної перемоги, як і зазнати повної поразки, адже абсолютне розповсюдження корупції по суспільних відносинах в сфері реалізації влади ознаменувало б державний крах, а повноцінне викорінення корумпованих зв'язків є неможливим, зважаючи на соціальну сутність як корупції, так і влади.

Справжньою метою національної антикорупційної політики має бути відчутне зменшення кількості й локалізація корупції в суспільстві, зміна її природи, обмеження її впливу на процеси соціально-політичного та економічного характеру.

Корупція – це небезпечне явище, яке притаманне будь-якій державі сучасного світу. Різниця полягає в тому, що деякі країни змогли побудувати дієві моделі стратегії протидії корупційній злочинності й їх досвід не завадило би проаналізувати та вибірково застосувати Україні, особливо з огляду на її євроінтеграційні прагнення. Більшість західноєвропейських держав мають низький рівень корупції, навіть, якщо сама антикорупційна стратегія цих держав не є ідеальною. Подібне пояснюється через високий рівень правової культури та загальну заможність населення цих держав. Головні елементи західноєвропейських моделей стратегії протидії корупційній злочинності, які б Україна могла запозичити у вітчизняну Антикорупційну стратегію є наступними: детальний кодекс честі чиновників; тотальний контроль за діяльністю державних службовців із заборонаю ним бути будь-яким чином зв'язаними із політикою; детальна регламентація інституту подарунків; контроль за діяльністю юридичних осіб на предмет їх корумпованих зв'язків із державними органами (створення відповідного реєстру); запровадження великих штрафів за корупційні правопорушення; активне залучення громадськості до профілактичних та запобіжних антикорупційних дій; постійне та системне підвищення правового виховання всього населення, особливо молоді. Цілком природно, що використання зарубіжного досвіду може істотно допомогти нашій державі у подоланні негативного явища корупції, але подібне використання зарубіжного досвіду повинно відбуватися із розумом та з урахуванням специфічних особливостей українського буття.

З року в рік корупційна злочинність в Україні зростає з геометричною прогресією, завдаючи непоправної шкоди базовим основам демократичного устрою нашої держави. Проблеми корупційної злочинності й боротьби з нею відіграють істотну роль в межах сфери протидії злочинності загалом. Корупційна злочинність є однією з головних проблем для будь-якої держави, яка прагне побудувати демократію та в повній мірі дати змогу населенню реалізовувати свої конституційні права.

Корупційна злочинність найбільш очевидно проявляється у корупційних злочинах. Під корупційним злочином розуміємо передбачене в положеннях Кримінального кодексу України (зокрема статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 (у разі їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем); 210, 354, 364, 3641, 3652, 368-3692 КК України) діяння суспільно-небезпечного характеру, яке містить ознаки корупції та вчинене посадовою особою органу державної влади або місцевого самоврядування із застосуванням власного

службового становища заради власного збагачення, корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості чи аби задовольнити інтереси третіх осіб.

Корупційні злочини несуть в собі істотну загрозу суспільному буттю, адже підривають довіру до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших владних організацій, а крім того завдають шкоду фізичним та юридичним особам чи створюють загрозу заподіяння шкоди. Проте необхідно звернути увагу на те, що корупційну злочинність не мають ототожнювати із загальною кількістю вчинених корупційних злочинів, адже їй додатково притаманні ознаки, котрими надаються специфічні властивості соціального явища негативної природи.

Проаналізувавши стан, структуру, динаміку корупційної злочинності, було зроблено наступні висновки:

1. Вивчення сучасного стану корупційної злочинності показує, що на протязі 2017–2019 рр. вона має досить нестійку позицію. Так, у 2018 році був значний стрибок зареєстрованих корупційних злочинів, майже на 700 випадків злочинів у порівнянні з 2019 роком та 900 у порівнянні з 2017 роком.

2. Аналіз поточних кількісних і якісних показників корупційної злочинності та порівняння з відповідними даними за попередні роки загалом свідчать про наявність низки негативних тенденцій у поширенні корупційних злочинів в Україні, зокрема активно розвивається та збільшується кількість вчинених злочинів, передбачених ст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем) та ст. 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) КК України.

3. Статистичними даними стосовно результатів по боротьбі із корупцією характеризується тільки одна сторона проблеми – правоохоронна активність та дієвість таких органів, однак ніяк не корупційний рівень і самостійно не може бути забезпечено утворення повної картини стосовно стану, структури, динаміки і тенденцій корупції в Україні.

4. Відомостями офіційних статистичних даних не можна відобразити справжній рівень корупційної злочинності, оскільки: в корумпованій державі правоохоронні органи також вражені корупцією, як й інші сфери державної діяльності; офіційній статистиці характерні недоліки форм статистичної звітності; статистикою не відображається інформація про велику кількість корупційних правопорушень, адже вона не є методикою по дослідженню латентності корупційної злочинності тощо.

5. На сучасному етапі розвитку України, в нашій державі спостерігається ряд негативних тенденцій щодо корупційної злочинності. Корупційні злочини погано розслідуються, а позитивна динаміка створюється

штучно при відсутності реальних змін. Корупційна злочинність стає дедалі більш латентною та все більше охоплює політичні кола.

Вирішення наведених вище проблем вимагає від законодавчої й виконавчої гілок влади неординарних заходів із розповсюдження і контролювання законності, посилення функцій по контролюванню, фінансових та владних функцій, а також вироблення сучасної державної антикорупційної політики. Останнє вимагає постійного комплексного науково-практичного аналізування усіх сфер діяльності та реалізації вжиття всіма державними органами й громадянським суспільством скоординованих заходів.

Антикорупційною політикою постає головний вектор політики протидії корупційній злочинності, що перетворюється в стратегію й тактику реалізації політики протидії корупції. Антикорупційною стратегією є той компас, що дозволяє віднайти єдино вірний шлях до науково обґрунтованих, раціональних рішень в межах сфери протидії корупційній злочинності, а тактика протидії корупційній злочинності допомагає реалізувати такі рішення та саму стратегію. Здійснюючи співвідношення двох елементів антикорупційної політики – стратегії та тактики, можна сказати, що стратегія і тактика дають відповіді на два одвічні питання: що робити і як робити. На перше питання дає відповідь стратегія, на друге – тактика.

Стратегія займає одне з провідних місць у загальній протидії корупційній злочинності. Стратегія протидії корупції постає важливим елементом всієї антикорупційної політики держави. За відсутності стратегії, яка визначає довгострокові цілі та пріоритети, а також затверджує заходи протидії корупції, неможливо казати про дієву антикорупційну політику, адже такої політики по суті немає, існує лише її видимість.

При формуванні нової стратегії протидії корупції потрібно звертати увагу на погляд експертного середовища, громадян, міжнародних експертів, а також на засади термінологічної визначеності, абсолютного забезпечення додержання людських прав та верховенства права, враховувати попередні досягнення й недоліки. Під час формування стратегії протидії корупції варто продумати гарантії належного виконання такої стратегії, не забути про заходи відповідальності за порушення стратегії, а також сформувати механізм належного контролювання в даній галузі.

Сучасні корупційні реалії України та рівень корумпованості державних інститутів вимагають проведення якісної протидії корупції, не останнє місце в котрій відводиться забезпеченню системного профілактичного впливу на сукупність корупційних детермінантів. Під час реалізації профілактичних заходів, спрямованих на усунення причин виникнення корупційних злочинів важливе місце відводиться тактиці діяльності такого роду. Під тактикою профілактичної діяльності прийнято розуміти систему положень та рекомендацій щодо організації та реалізації заходів, спрямованих на

запобігання злочинним проявам. Весь профілактично-тактичний інструментарій розробляється на основі психоемоційних, логіко-управлінських та організаційних конструкцій, які неодмінно враховують специфіку такого об'єкту впливу, як людина.

Аби окремо виділити основоположні аспекти тактики протидії корупційній злочинності, зазначимо таке:

1. Заходи протидії корупційній злочинності повинні спрямовуватися на зменшення корупційної криміналізації суспільства, дотримання принципів верховенства права та законності, сприяння розвитку демократії в державі, а також на корегування громадської правосвідомості. Разом з тим важливо, аби заходи протидії корупційній злочинності усували не тільки наслідки корупційних діянь, а безпосередньо впливали на причини виникнення корупції. Допомогти у подібному впливі на причини корупції покликана антикорупційна профілактика, пріоритетність якої обов'язково має закріплюватися в державній антикорупційній політиці та відповідних антикорупційних стратегічних документах загальнодержавного значення.

2. В структурі протидії корупційній злочинності важливе місце займає напрямок запобігання, центральним в якому виступає профілактична діяльність. Профілактика корупційних злочинів являє собою стратегічний вектор антикорупційної політики будь-якої сучасної держави світу. За критерієм цільової спрямованості розрізняють такі форми профілактичної діяльності, як: загально-соціальна, спеціально-кримінологічна та індивідуальна.

3. Спеціально-кримінологічна профілактика корупційних діянь виражається у діяльності органів кримінальної юстиції із недопущення злочинної поведінки в суспільстві та вчиненні дій, направлених на захист кожного члена суспільства від конкретних злочинних проявів. Дана форма профілактичної діяльності покликана чинити нищівний вплив на явища та процеси, які сприяють активізації криміногенного потенціалу суспільства, а також забезпечувати оперативне реагування на формування та просування антисоціальної поведінки суб'єктів.

4. Спеціально-кримінологічна профілактика доповнюється та посилюється заходами індивідуальної профілактики, що в сукупності створює певний превентивно-просвітницький комплекс. Серед всіх інших форм профілактичної діяльності індивідуальна профілактика є однією з найбільш складних, адже завжди пов'язана із конкретною людиною та зі всіма її властивими особливостями. Але, завдяки цьому, вона і є вкрай ефективною. Основне призначення індивідуальної профілактики корупційних злочинів – усунути ймовірність вчинення корупційного діяння. Примітно, що досягнення індивідуальною профілактикою свого призначення прямо пов'язано з використанням спеціальних знань та досліджень, які не вичерпуються

вивченням виключно складної соціальної категорії особи злочинця, а стосуються безпосереднього досягнення інформації щодо людини загалом.

5. При правильній та обережній дії на людську свідомість здатні формувати в населення вірний світогляд, сутність якого полягає в різкій нетерпимості до будь-яких корупційних проявів і медійні структури. При цьому важливо домогтися незалежності від політиків й олігархів, аби медіа могли проводити об'єктивні журналістські розслідування та самостійно формувати редакційну політику. Вітчизняні ЗМІ не мають належного рівня автономії від політичної верхівки та різноманітних приватних холдингів. Не потребує зайвих доказів думка, що всі сили медіа повинні бути направлені на здійснення антикорупційної політики держави, а не на боротьбу за власну незалежність від впливових осіб.

Коли корупційна загроза формує новітні виклики не тільки для уряду, а й для всього українського народу, на перший план виходить оперативність та доцільність прийняття управлінських рішень, направлених на зміну стратегічних напрямків антикорупційної політики. Тільки завдяки негайному та адекватному реагуванню вбачається за можливе дати гідну відсіч корупції із подальшим суцільним її викоріненням з суспільного життя.

На сьогоднішній день, як би не було важко це визнавати, але кожний складовий компонент забезпечення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в сучасній Україні, починаючи з програмування антикорупційної діяльності, її інформаційно-аналітичної підтримки та завершуючи політико-ідеологічними аспектами, потребує вдосконалення та перегляду.

Найбільш вагомими аспектами забезпечення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності та їх удосконалення можна представити в наступних тезах:

1. Протидія корупції залежить від загальнонаціональної стратегії держави по викоріненню цього явища, яка пізніше конкретизується в безпосередній тактиці антикорупційної діяльності. Починаючи з років незалежності, Україна видала вже багато нормативно-правових актів, направлених на протидію корупції, проте відсутніх результатів у вигляді зменшення проявів корупційної злочинності це не принесло.

2. Програмування антикорупційної стратегії й тактики в сьогоденній Україні має ряд проблем: приділення недостатньої уваги думці громадськості; низький рівень фінансування кожної програми; відсутність належних індикаторів якості проведених дій, які б дали чітке уявлення щодо успішності втілення програмних задач в реальне життя; неналежний рівень професіоналізму та дисципліни виконавців програми; відсутність належного моніторингу отриманих результатів тощо. Усунення перелічених недоліків можливе за умови напрацювання постійно діючої моделі програмно-цільового забезпечення державної антикорупційної політики та через удосконалення

антикорупційних програм на національному й регіональному рівнях. Також завжди необхідно зберігати логіку розробки та затвердження окремих антикорупційних документів.

3. Високий рівень корупційної ураженості в Україні зумовлює необхідність у системному видозмінненні антикорупційної політики відповідно до світових тенденцій, але з урахуванням національних особливостей. Нашій державі слід розробити загальну Концепцію впливу на корупцію, для розробки якої варто залучити науковців та фахівців різних галузей. В цій концепції провідне місце повинно відводитися ідеологічному напрямку запобігання корупції. Формування різко негативного ставлення громадян до будь-яких корупційних проявів – пріоритетне завдання України на найближче майбутнє. Виконання цього завдання повинно відбуватися через системний вплив на свідомість суспільства. Загальнодержавне антикорупційне виховання повинно стати відправною точкою в формуванні стійкої антикорупційної громадянської позиції в кожного українця.

4. Інформація та новітні технології для сучасної боротьби із злочинністю набувають все більшого значення. Інформаційно-аналітична діяльність вбачається важливим складником антикорупційної політики. Світовий та вітчизняний досвід переконує в тому, що наявність достовірної інформації щодо рівня корупції, присутності корупційних ризиків та їх впливу на суспільне життя виступає важливим чинником в загальній системі протидії та запобігання корупційній злочинності. Інформацією не завжди необхідно безпосередньо «володіти», аби ефективно використовувати її антикорупційний потенціал. Наявність безперешкодного доступу до деяких даних, які легко можна отримати в будь-який час, вже слугує відмінним механізмом запобігання корупції.

5. Зроблено пропозицію щодо формування та запровадження в державну антикорупційну діяльність національної системи державного моніторингу корупції, яка покликана забезпечити масштабне вивчення корупційних процесів з їх подальшим усвідомленням й напрацюванням дійсно ефективних антикорупційних механізмів.

6. Без реальної політичної волі неможливе реформування будь-якої сфери, тим більше антикорупційної. Якщо в країні нестабільне економічне становище, то наскільки би хорошими не були закони, їх просто неможливо втілити в життя. Кумівство в державних організаціях, бюрократизація процесів, мізерна заробітна плата, нечіткі закони, котрі допомагають уникати кримінальну відповідальність, халатна поведінка представників правоохоронних органів та суддів веде до загального розчарування суспільства та їх небажання мобілізуватися для реалізації активної антикорупційної діяльності. Правда оцінка владної корумпованості, масштабів розповсюдження корупції, природи корупційних проявів допомагає здійснити

правильну оцінку ситуації зі станом корупції, її структурою, спрогнозувати її можливий розвиток та наслідки, сформувавши дієву стратегію та тактику антикорупційної діяльності, а також визначити адекватні засоби запобігання корупції в Україні.

7. Задля радикальної трансформації українського населення й системи державного управління, необхідно займатися подоланням не тільки традиційності українського суспільства, його терпимості до хабарництва та перевагу нестримного споживання матеріальних цінностей. Варто не забувати про незаконну поведінку в межах всіх ланок суспільства, побороти правовий нігілізм суспільства, більш активно утворювати механізми зовнішніх обмежень стосовно неетичності суспільно-значимої поведінки, подолати умови соціального характеру, котрими здійснюється сприяння корупції, істотно поліпшити умови праці та життя рядових робітників державної служби, покращити інститути правового та політичного типу, котрими забезпечуються внутрішні й зовнішні системи корупційного стримування й попередження корупції.

8. Запобігання корупції в Україні, окрім політичної волі потребує відповідного законодавчого забезпечення, створення ефективної системи антикорупційних органів в державі, забезпечення належного формування й виконання антикорупційної політики, превентивних заходів по запобіганню корупції, а також її подоланню. Особливу увагу варто звернути на подальше науково-теоретичне обґрунтування методів формування й виконання ефективної антикорупційної стратегії України, засновуючись на врахуванні національних ознак та найліпшого міжнародного досвіду, а також на розробку рекомендацій і пропозицій по вдосконаленню аспектів теоретико-організаційної природи стосовно організації системної протидії корупції в Україні.

9. Здійснення якісного ривка в антикорупційній боротьбі повинно базуватися на таких найближчих змінах в державній антикорупційній політиці, як: внесення необхідних змін до Кримінального кодексу України, аби впорядкувати неузгодженість та прорахунки, які там містяться в статтях щодо притягнення до кримінальної відповідальності за корупційну злочинність; створення незалежної судової системи із остаточним закріпленням в українському правосудді панівного принципу щодо невідворотності покарання; створення певних науково-дослідницьких комітетів при різних структурах та відомствах, які повинні вивчати явище корупції та розробляти наукові методики запобігання йому, виходячи з тих даних, що отримуються завдяки науковим дослідженням та державному моніторингу; будівництва сучасної та прогресивної загальнодержавної Стратегії антикорупційного розвитку країни; подальший розвиток системи спеціальних антикорупційних органів з більш якісною їх взаємодією (при цьому необхідно розуміти, що наявність

антикорупційних органів, сама по собі, не є панацеєю від корупційної злочинності); поглиблення досліджень закордонних успішних антикорупційних моделей; підвищення правової культури громадян.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Кікалішвілі М.В. Стратегія й тактика протидії корупційній злочинності в Україні: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 416 с.

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Кікалішвілі М.В. Основні проблеми в здійсненні сучасної антикорупційної політики України. *Правові новели*. 2019. № 9. С. 146–153.

2. Кікалішвілі М.В. Незалежність в роботі як ключовий фактор ефективної протидії корупції з боку мас-медіа. *Приватне та публічне право*. 2019. № 4. С. 170–175.

3. Кікалішвілі М.В. Західноєвропейські моделі стратегії протидії корупційній злочинності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Серія: Юридичні науки*. 2019. Том 30 (69) № 6. С. 124–130.

4. Кікалішвілі М.В. Визначення поняття стратегії й тактики протидії корупційній злочинності як елементів антикорупційної політики та їх співвідношення. *Право і суспільство*. 2019. № 6. Ч. 2. С. 86–92.

5. Кікалішвілі М.В. Удосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 143–146.

6. Кікалішвілі М.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності. *Правова позиція*. 2019. № 4. С. 173–178.

7. Кікалішвілі М.В. Політика й ідеологія протидії корупційній злочинності. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 24. С. 57–65.

8. Кікалішвілі М.В. Програмування стратегії й тактики протидії корупційній злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 59. Т. 2. С. 90–94.

9. Кікалішвілі М.В. Методи індивідуальної профілактики корупційних злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 300–306.

10. Кікалішвілі М.В. Роль мас-медіа у профілактиці корупційних злочинів. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск Т. 2. С. 102–106.

11. Кікалішвілі М.В. Спеціально-кримінологічна профілактика корупційних злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 66–69.

12. Кікалішвілі М.В. Параметри національної стратегії протидії корупційній злочинності. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 10. С. 141–147.

13. Кікалішвілі М.В. Світові моделі стратегії протидії корупційній злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. № 41. С. 79–83.

14. Кікалішвілі М.В. Сучасні тенденції корупційної злочинності в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 63–67.

15. Кікалішвілі М.В. Соціально-психологічні чинники корупції та корупційного середовища. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 2. С. 136–141.

16. Кікалішвілі М.В. Стан, структура й динаміка корупційної злочинності в Україні. *Правові новели*. 2020. Вип. 10. Т. 2. С. 117–125.

Публікації в наукових періодичних виданнях іноземних держав за профілем дисертації

1. Kikalishvili M. Socio-psychological and subcultural characteristics of the corrupt environment. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. С. 125–131.

2. Кікалішвілі М.В. Світовий досвід реалізації антикорупційної політики та його застосування в Україні. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 6. С. 151–154.

3. Кікалішвілі М.В. Місце стратегії у протидії корупційній злочинності. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2020. № 1. С. 114–117.

4. Kikalishvili M. The phenomenon of corruption criminality. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 1. P. 2. С. 113–116.

Праці апробаційного характеру

1. Кікалішвілі М.В. Окремі питання удосконалення антикорупційної діяльності в Україні. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті:*

матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 12–13 квітня 2019 р. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 117–119.

2. Кікалішвілі М.В. Особливості індивідуальної профілактики корупційних злочинів. *Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 13–14 травня 2016 р. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 95–98.

3. Кікалішвілі М.В. Профілактика корупційних злочинів крізь призму діяльності засобів масової інформації. *Права та обов'язки людини у сучасному світі*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 8–9 листопада 2019 р. Одеса: ГО «Причорно-морська фундація права», 2019. С. 167–171.

4. Кікалішвілі М.В. Про головні елементи антикорупційної політики держави. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22–23 березня 2019 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. С. 97–100.

5. Кікалішвілі М.В. Про роль стратегії у протидії корупційній злочинності. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22–23 вересня 2017 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 88–93.

6. Кікалішвілі М.В. Про ідеологію протидії корупційній злочинності. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25–26 січня 2019 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. С. 98–102.

7. Кікалішвілі М.В. До питання про системність протидії корупційній злочинності. *Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 15–16 лютого 2019 року. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 84–87.

8. Кікалішвілі М.В. До питання про інформаційно-аналітичне забезпечення протидії корупційній злочинності. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 18–19 листопада 2016 року. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2016. С. 130–132.

9. Кікалішвілі М.В. Про базові складові протидії корупційній злочинності. *Сучасне правотворення: питання теорії та практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 2–3 червня 2017 р. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2017. С. 86–89.

10. Кікалішвілі М.В. Окремі питання спеціально-кримінологічної профілактики корупційних злочинів. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 11–12 січня 2019 р. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2019. С. 68–71.

11. Кікалішвілі М.В. Корупційне середовище як культурологічний феномен. *Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії*: міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 6–7 грудня 2019 р. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. Ч. 1. С. 109–113.

12. Кікалішвілі М.В. Нормативно-правове забезпечення національної стратегії протидії корупційній злочинності. *Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин*: міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 5–6 жовтня 2018 р. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018. С. 98–103.

13. Кікалішвілі М.В. Корупційна злочинність як об'єкт наукового дослідження. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15–16 червня 2018 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 45–47.

14. Кікалішвілі М.В. Досвід окремих зарубіжних країн у сфері протидії корупції. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20–21 вересня 2019 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 31–35.

АНОТАЦІЯ

Кікалішвілі М. В. Теоретико-прикладні засади формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021.

У дисертації на основі узагальнення концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та багаторічної практики правоохоронних органів України та інших країн розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему формування цілісної концепції стратегії й тактики протидії корупції злочинності в Україні.

Проаналізовано увесь плюралізм наукових думок щодо понятійного апарату протидії та запобігання корупції, здійснено всеосяжний огляд антикорупційних стратегій іноземних держав, а також запропоновано перелік заходів із вдосконалення стратегічних та тактичних напрямків протидії корупційній злочинності в Україні.

Надано авторське визначення поняття «корупційний злочин», під яким автор розуміє передбачене в положеннях КК України діяння небезпечного характеру, що містять ознаки корупції та вчиняються посадовою особою органу державної влади або місцевого самоврядування із застосуванням власного службового становища заради власного збагачення, корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості чи аби задовольнити інтереси третіх осіб.

Для наочності за даними МВС України (звіти про стан протидії корупції за 2013-2019 рр. за формою № 1–КОР) сформовано таблицю «Кримінально-правова структура корупційних злочинів в Україні у динаміці за 2013-2019 рр.».

Надано авторське визначення поняття «заходи протидії корупційній злочинності», під якою слід розуміти комплекс дій та/або засобів, за допомогою яких втілюється в життя складна та багатоаспектна діяльність, яка поєднує в собі елементи соціального управління з приватними й громадськими ініціативами та спрямовується на створення перешкод вчиненню корупційних діянь, здійснення опору їх поширенню, а також на відповідне реагування відносно тих діянь, які вже проявилися у фактично скоєних правопорушеннях.

Сформульовано низку конкретних пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення фінансової самоокупності вітчизняних медіа, що повинно сприятливо відобразитися на рівні їхньої автономія, котра необхідна для здійснення важливих профілактичних дій.

Виділено пропозиції із удосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності, основними з яких є наступні: побудова сучасної та прогресивної загальнодержавної Стратегії антикорупційного розвитку країни; подальший розвиток системи антикорупційних органів; створення дійсно незалежної судової системи; внесення змін до Кримінального кодексу України, аби впорядкувати неузгодженість та прорахунки, які там містяться в статтях щодо притягнення до кримінальної відповідальності за корупційну злочинність; вчиняти дії, направлені на підвищення правосвідомості громадян, здійснювати просвітницьку діяльність щодо явища корупції серед населення, підвищуючи обізнаність останнього та сприяючи формуванню антикорупційної культури; створити при Міністерстві юстиції України постійно діючий науково-дослідницький комітет, який би вивчав явище корупції, його видозміни та розробляв би наукові методи запобігання корупції, виходячи із даних, отриманих шляхом наукових досліджень та державного моніторингу.

Ключові слова: право, закон, запобігання, корупція, стратегія, тактика, ідеологія, антикорупційна діяльність, протидія корупції, інформаційно-

аналітичне забезпечення, правове виховання, програмування протидії корупційній злочинності.

SUMMARY

Kikalishvili M.V. Theoretical and applied bases of formation and realization of strategy and tactics of counteraction to corruption crime. – *On the rights of the manuscript.*

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Law in specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law (081 – Law). – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2021.

In the dissertation on the basis of generalization of concepts of domestic and foreign scientists, legislation and long-term practice of law enforcement agencies of Ukraine and other countries scientific positions are developed and results which together solve an important scientific problem of formation of the integral concept of strategy and tactics of counteraction to corruption in Ukraine.

The whole pluralism of scientific opinions on the conceptual apparatus of counteracting and preventing corruption is analyzed, a comprehensive review of anti-corruption strategies of foreign countries is carried out, and a list of measures to improve strategic and tactical directions of combating corruption crime in Ukraine is proposed.

The author's definition of the term "corruption crime" is given, by which the author understands the dangerous acts provided for in the provisions of the Criminal Code of Ukraine, which contain signs of corruption and are committed by an official of a state or local government using his official position for personal gain, selfish motives and other personal motives. interest or to satisfy the interests of third parties.

For clarity, according to the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (reports on the state of anti-corruption for 2013-2019 on the form № 1-KOR) formed a table "Criminal law structure of corruption crimes in Ukraine in the dynamics of 2013-2019."

The author's definition of "measures to combat corruption crime" is given, which should be understood as a set of actions and / or means by which complex and multifaceted activities are implemented, which combines elements of social management with private and public initiatives and aims to create obstacles committing acts of corruption, resisting their spread, as well as responding appropriately to those acts that have already manifested themselves in the actual offenses committed.

A number of specific proposals and recommendations aimed at achieving financial self-sufficiency of domestic media have been formulated, which should be

reflected in the level of their autonomy, which is necessary for the implementation of important preventive actions.

Proposals for improving the strategy and tactics of combating corruption crime are highlighted, the main of which are the following: building a modern and progressive national Strategy for anti-corruption development of the country; further development of the system of anti-corruption bodies; creation of a truly independent judiciary; amendments to the Criminal Code of Ukraine to streamline the inconsistencies and miscalculations contained in the articles on criminal prosecution for corruption; to take actions aimed at raising the legal awareness of citizens, to carry out educational activities on the phenomenon of corruption among the population, raising awareness of the latter and promoting the formation of anti-corruption culture; to establish a permanent research committee at the Ministry of Justice of Ukraine to study the phenomenon of corruption, its modifications and to develop scientific methods of preventing corruption, based on data obtained through research and state monitoring.

Without real political will, it is impossible to reform any sphere, especially anti-corruption. If the economic situation in the country is unstable, then no matter how good the laws are, they are simply impossible to implement. Negotiation in state organizations, bureaucratization of processes, meager wages, unclear laws that help to avoid criminal liability, negligent behavior of law enforcement officials and judges leads to general frustration of society and their unwillingness to mobilize for active anti-corruption activities. A true assessment of government corruption, the extent of corruption, the nature of corruption helps to properly assess the situation with corruption, its structure, predict its possible development and consequences, to form effective strategies and tactics of anti-corruption activities, and to identify adequate means to prevent corruption.

In order to radically transform the Ukrainian population and the system of public administration, it is necessary to overcome not only the traditional nature of Ukrainian society, its tolerance for bribery and the predominance of unrestrained consumption of material values. We should not forget about illegal behavior within all levels of society, overcome the legal nihilism of society, more actively create mechanisms of external restrictions on unethical socially significant behavior, overcome social conditions that promote corruption, significantly improve working and living conditions of ordinary civil servants. , to improve legal and political institutions that provide internal and external systems of corruption deterrence and prevention of corruption.

Prevention of corruption in Ukraine, in addition to political will, requires appropriate legislative support, creation of an effective system of anti-corruption bodies in the state, ensuring proper formation and implementation of anti-corruption policy, preventive measures to prevent corruption and overcome it. Particular attention should be paid to further scientific and theoretical substantiation of methods

of formation and implementation of effective anti-corruption strategy of Ukraine, based on national characteristics and best international experience, as well as the development of recommendations and proposals to improve aspects of theoretical and organizational nature in Ukraine.

Keywords: law, law, prevention, corruption, strategy, tactics, ideology, anti-corruption activities, anti-corruption, information and analytical support, legal education, programming to combat corruption crime.